

Onderzoeksrapport

JONGERENPANEL

Hoe zien jongeren op Bonaire het onderwijs, hun toekomst en hun positie in de samenleving?

10 april 2026

ROA

Onderzoeksrapport

Jongerenperspectieven op Onderwijs, Werk en Toekomst op Bonaire

Resultaten van een participatief onderzoek onder jongeren

Uitgevoerd door: **Jongerenpanel ROA CN**

In samenwerking met:

Raad Onderwijs Arbeidsmarkt Caribisch Nederland (ROA CN)

Aantal responses vanuit jongeren: **1622**

Datum:

10 april, 2026

Plaats:

Kralendijk, Bonaire

Samenvatting

Dit rapport presenteert de resultaten van een onderzoek naar de perspectieven van jongeren op Bonaire met betrekking tot onderwijs, werk, ondernemerschap, samenleving en hun persoonlijke toekomst. Het onderzoek is uitgevoerd door het jongerenpanel van ROA CN en heeft als doel om beter inzicht te krijgen in hoe jongeren hun toekomst zien en welke veranderingen zij belangrijk vinden voor het eiland.

Voor dit onderzoek zijn in totaal 1622 responses* verzameld via anonieme interviews met jongeren tussen 13 en 29 jaar. De deelnemers kwamen uit verschillende groepen, waaronder VMBO Bonaire (vmbo, BB en BK), leerlingen van Liseo Boneriano (mavo, havo en vwo), MBO Bonaire en werkende young professionals. De interviews werden afgenomen in meerdere talen die op Bonaire veel worden gesproken, waaronder Papiaments, Engels, Spaans, en Nederlands.

De analyse richt zich op vijf hoofdthema's: de toekomst van onderwijs en innovatie, de arbeidsmarkt en toekomstige beroepen, ondernemerschap en zelfontwikkeling, samenleving, cultuur en identiteit, en de persoonlijke toekomst en dromen van jongeren. Uit de resultaten blijkt dat jongeren ambitieus zijn en nadenken over hun toekomst, maar tegelijkertijd ook verschillende uitdagingen ervaren.

Jongeren geven aan dat onderwijs hen beter moet voorbereiden op het echte leven. Zij vragen om meer praktijkgericht onderwijs, betere begeleiding bij studie- en loopbaankeuzes en meer aandacht voor vaardigheden die nodig zijn in de moderne samenleving, zoals digitale vaardigheden en ondernemerschap. Daarnaast benadrukken jongeren het belang van persoonlijke ontwikkeling, mentale gezondheid en het ontdekken van hun talenten.

Op het gebied van werk geven jongeren aan dat zij graag kansen willen om te groeien en zich te ontwikkelen. Tegelijkertijd ervaren zij dat de arbeidsmarkt op Bonaire soms beperkte mogelijkheden biedt. Veel jongeren zien ondernemerschap als een mogelijke manier om nieuwe kansen te creëren, maar geven ook aan dat zij hierbij behoefte hebben aan begeleiding, kennis en financiële ondersteuning.

Cultuur en identiteit spelen een belangrijke rol in hoe jongeren naar hun toekomst kijken. Veel respondenten benadrukken het belang van de lokale taal, Papiamentu, en vinden dat cultuur en geschiedenis meer aandacht mogen krijgen binnen het onderwijs. Tegelijkertijd erkennen jongeren dat internationale invloeden steeds groter worden en dat het belangrijk is om een balans te vinden tussen ontwikkeling en het behoud van de eigen identiteit van Bonaire.

Wanneer jongeren spreken over hun toekomst, noemen zij vaak stabiliteit, persoonlijke groei en geluk als belangrijke doelen. Voor hen betekent succes niet alleen een goede baan of inkomen, maar ook een leven waarin zij zich kunnen ontwikkelen, hun gemeenschap kunnen ondersteunen en een positieve bijdrage kunnen leveren aan het eiland.

*Antwoordreacties, het totaal aantal gegeven antwoorden (output).

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat jongeren op Bonaire vooruit willen en kansen willen benutten, maar tegelijkertijd waarde hechten aan hun cultuur, gemeenschap en identiteit. Hun boodschap is dat ontwikkeling en vooruitgang belangrijk zijn, maar dat deze moeten plaatsvinden met aandacht voor de unieke kenmerken van Bonaire.

Jongerenpanel ROA CN

Shadrach Blair
MBO 4 - Sport & Bewegen

Skyrah Hart
VWO 3

Angel Polachini
ROA CN

Esteban Medina
MAVO 4

Wiebke Fraessdorf
MBO - GPM 4.3

Kimley Laurens
MBO-Toerisme

Dramey Saragoza
VMBO 3

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
2. Onderzoekopzet en Methodologie	8
3. Resultaten per Thema	10
Thema 1 – Toekomst van Onderwijs & Innovatie	10
Thema 2 – Arbeidsmarkt & Toekomstige Beroepen	13
Thema 3 – Ondernemerschap & Zelfontwikkeling	18
Thema 4 – Samenleving, Cultuur en Identiteit	22
Thema 5 – Persoonlijke Toekomst & Dromen	23
4. Conclusie	27
5. Aanbevelingen	28
6. Citaten	29

1. Inleiding

Jongeren vormen een belangrijke groep binnen de samenleving van Bonaire. Hun ervaringen met onderwijs, werk en maatschappelijke ontwikkelingen geven waardevolle inzichten in de toekomst van het eiland. Tegelijkertijd worden jongeren vaak minder betrokken bij gesprekken over beleid en ontwikkeling, terwijl zij juist degenen zijn die de toekomst van de gemeenschap mede zullen vormgeven.

Om beter inzicht te krijgen in de perspectieven van jongeren op Bonaire heeft het jongerenpanel van ROA CN een participatief onderzoek uitgevoerd. Het doel van dit onderzoek is om jongeren de mogelijkheid te geven hun mening te delen over onderwerpen die direct invloed hebben op hun toekomst, zoals onderwijs, werk, ondernemerschap, cultuur en persoonlijke ontwikkeling.

In totaal zijn 1622 responses verzameld via interviews met jongeren van verschillende leeftijden en onderwijsniveaus. De interviews geven een breed beeld van hoe jongeren hun toekomst zien, welke kansen zij ervaren en welke uitdagingen zij tegenkomen.

Dit rapport presenteert de belangrijkste inzichten uit deze interviews en brengt de stem van jongeren op Bonaire in kaart.

2. Onderzoeksofzet en Methodologie

Voor dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksbenadering. Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de ervaringen, perspectieven en toekomstverwachtingen van jongeren op Bonaire met betrekking tot onderwijs, werk, ondernemerschap, samenleving en hun persoonlijke toekomst.

Het onderzoek volgt daarnaast een inductieve onderzoeksaanpak. Dit betekent dat de analyse niet gebaseerd is op vooraf vastgestelde hypothesen, maar dat patronen en inzichten zijn afgeleid uit de antwoorden van de jongeren zelf. Door deze aanpak konden belangrijke thema's en terugkerende zorgen vanuit de antwoorden van de respondenten naar voren komen.

Daarnaast heeft het onderzoek een participatief karakter, omdat het jongerenpanel van ROA CN een actieve rol heeft gespeeld in het uitvoeren van het onderzoek. Jongeren waren betrokken bij het verzamelen van de data door zelf de interviews af te nemen onder leeftijdsgenoten en andere jongeren. Hierdoor sluit het onderzoek nauw aan bij de leefwereld en ervaringen van jongeren op Bonaire

2.1 Dataverzameling

De data voor dit onderzoek zijn verzameld door middel van anonieme interviews met jongeren. In totaal zijn 1622 responses verzameld. Dit betreft het totale aantal antwoorden (output), waarbij één respondent meerdere responses kan hebben gegeven. Door de anonimiteit konden respondenten hun mening vrij en eerlijk delen. De interviews waren opgebouwd rond vijf centrale thema's:

- 1) Toekomst van Onderwijs & Innovatie
- 2) Arbeidsmarkt & Toekomstige Beroepen
- 3) Ondernemerschap & Zelfontwikkeling
- 4) Samenleving, Cultuur en Identiteit
- 5) Persoonlijke Toekomst & Dromen

Binnen deze hoofdthema's werden verschillende sub-vragen gesteld die deelnemers uitnodigden om hun ervaringen, verwachtingen en ideeën te beschrijven.

De deelnemers, in de leeftijd van 13 tot 29 jaar, behoorden tot verschillende groepen, waaronder:

- Voortgezet onderwijs:
 - Leerlingen van VMBO Bonaire (vmbo, BB en BK);
 - Leerlingen van Liseo Boneriano (mavo, havo en vwo).
- MBO Bonaire;
- Werkende young professionals (waaronder een klein aantal deelnemers van het FKPD).

2.2 Taalgebruik

De interviews zijn afgenomen in verschillende talen die op Bonaire worden gesproken:

- Papiamentu;
- Spaans;
- Engels;
- Nederlands.

Tijdens de analyse zijn antwoorden waar nodig vertaald en inhoudelijk geïnterpreteerd, waarbij de oorspronkelijke betekenis van de antwoorden zo goed mogelijk behouden is gebleven.

2.3 Data-analyse

De antwoorden uit de interviews zijn geanalyseerd met behulp van thematische analyse. Door deze analyse konden de belangrijkste inzichten uit de interviews worden geïdentificeerd en zijn de antwoorden geordend en samengevat op basis van:

- terugkerende patronen in antwoorden;
- verschillen tussen leeftijdsgroepen en onderwijsniveaus;
- voorbeelden en citaten uit de interviews.

3. Resultaten

Thema 1: Toekomst van Onderwijs & Innovatie

Dit thema presenteert de bevindingen uit de analyse van de antwoorden van deelnemers uit het voortgezet onderwijs (vmbo/mavo/havo/vwo), het mbo en young professionals op vragen over de toekomst van het onderwijs op Bonaire. Door deze groepen samen te beschouwen, ontstaat een gelaagd beeld van verwachtingen, ervaren knelpunten en gewenste hervormingen.

3.1.1 Ideale School in 2035

De verschillende groepen deelnemers omschreven de "Ideale School" als:

- Modern en technologisch ondersteund;
- Praktijkgericht (leren door doen);
- Cultureel geworteld in Bonaire;
- Toekomstgericht met meer opleidingsmogelijkheden op het eiland;
- Minder toetsgericht en minder theoretisch.

Voortgezet onderwijs: Deelnemers benadrukken concrete verbeteringen: betere wifi, nettere gebouwen (vmbo), duidelijke organisatie, meer veiligheid en rust.

Mbo: Deelnemers benadrukken het belang van technologie (AI, VR), duurzaamheid en stage-integratie.

Young professionals: Deze doelgroep reflecteert sterker op systeemniveau zoals betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, zelfstandigheid en realistische voorbereiding.

3.1.2 Gemiste vakken en vaardigheden

Er is brede consensus binnen de verschillende doelgroepen dat onderwijs onvoldoende voorbereidt op het "echte" volwassen leven.

Onderdelen die vaak over het hoofd worden gezien door de deelnemers zijn:

- Financiële vaardigheden (bijv. belasting, verzekeringen of omgaan met contracten);
- Ondernemerschap en bedrijfsvoering;
- Digitale vaardigheden en verantwoord AI-gebruik;
- Communicatie en presentatie;
- Stressmanagement en mentale weerbaarheid.

Voortgezet onderwijs: Deelnemers leggen de nadruk op begrijpelijkheid en taalondersteuning.

Mbo: Deelnemers benoemen expliciet "life skills" en ondernemerschap.

Young professionals: benadrukken vooral de kloof tussen theorie en praktische verantwoordelijkheid.

3.1.3 Technologie in het onderwijs

Technologie wordt vrijwel door alle groepen deelnemers gezien als noodzakelijk voor toekomstig onderwijs.

Positieve verwachtingen:

- Gepersonaliseerd leren via AI
- VR-simulaties voor praktijktraining
- Online/hybride leeropties
- Meer flexibiliteit

Tegelijkertijd is er bewustzijn van risico's:

- Overmatig AI-gebruik kan zelfstandigheid van de deelnemers verminderen;
- Er is behoefte aan duidelijke richtlijnen voor AI-gebruik.

Voortgezet onderwijs: Focust op basisinfrastructuur ("*internet moet werken*").

Mbo en young professionals: Deelnemers denken verder in didactische toepassingen.

3.1.4 Ruimte voor persoonlijke en emotionele groei

De meerderheid van de deelnemers ervaart:

- Te veel nadruk op toetsen;
- Te weinig ruimte voor creativiteit;
- Stress door volle roosters;
- Onvoldoende persoonlijke begeleiding.

Voortgezet onderwijs: Bij deze deelnemers vertaalt dit zich in een behoefte aan rust, een betere planning en een veilige sfeer.

Mbo: Deelnemers uit het mbo benadrukken mentale gezondheid en portfolio-gericht beoordelen.

Young professionals: Deze deelnemers geven aan dat er een gebrek is aan voorbereiding op de verantwoordelijkheden die gepaard gaan met volwassen worden.

3.1.5 Culturele identiteit en talenbeleid

Taal mag volgens de deelnemers geen barrière zijn voor studiesucces en zij uiten hun sterke wens tot:

- De integratie van Bonaireaanse geschiedenis, cultuur en tradities;
- Een meertalig onderwijsmodel:
 - Papiamentu als basis en identiteitstaal;
 - Nederlands voor formeel onderwijs;
 - Engels internationaal;
 - Spaans regionaal.

3.1.6 Praktijkleren en toekomstvertrouwen

De verschillende groepen deelnemers bevestigen dat:

- Leren buiten het klaslokaal essentieel is;
- Stage-ervaring cruciaal is voor zelfvertrouwen;
- Slechte stagebegeleiding toekomstvertrouwen schaadt;
- Er een zorg is over ongelijke behandeling van lokale stagiaires.

3.1.7 Gewenste hervormingen

Bij alle groepen deelnemers is opvallende consensus over de volgende **drie kernpunten**:

- Meer praktijkgericht onderwijs;
- Minder nadruk op traditionele toetsen;
- Meer persoonlijke begeleiding.

Aanvullend hierop wordt het volgende genoemd:

- Betere faciliteiten (bijvoorbeeld de wifi of studieruimtes);
- Meer lokale opleidingsmogelijkheden (bijvoorbeeld het hbo op Bonaire);
- Betere stagekwaliteit en controle;
- Meer studentparticipatie.

3. Resultaten

Thema 2: Arbeidsmarkt & Toekomstige Beroepen

Dit thema presenteert de bevindingen uit de analyse van de antwoorden van deelnemers op vragen over de arbeidsmarkt en toekomstige beroepen. De antwoorden laten zien welke beroepen jongeren verwachten, hoe scholen beter kunnen voorbereiden, en wat jongeren en werkgevers nodig hebben om de arbeidsmarkt op Bonaire sterker en aantrekkelijker te maken.

3.2.1 Beroepen over 10 jaar

Aan deze groep deelnemers is gevraagd naar welke beroepen er over 10 jaar naar verwachting de meeste vraag zal zijn op Bonaire. De volgende sectoren zijn geïdentificeerd in de antwoorden van de deelnemers:

Publieke veiligheid & overheid

- Politie, brandweer, douane, veiligheid (wordt vaak genoemd als "er zijn meer mensen nodig").

Zorg & welzijn

- Dokters, verpleegkunde, ziekenhuis, algemene zorgfuncties; ook meer lokale medische capaciteit.

Techniek, bouw & infrastructuur

- Bouw, klusjesman/handyman, techniek, engineering (vooral door groei van het eiland en bouw/onderhoud).

ICT & digitalisering

- ICT-specialisten, technologie, programmeer/AI skills, digitalisering (veel genoemd door vooral havo/vwo studenten).

Toerisme & hospitality

- Hotels, horeca, toeristische sector blijft belangrijk; ook meer focus op kwaliteit en professionaliteit.

Duurzaamheid & natuur

- Duurzaamheid/ energie, mariene biologie, natuurbeheer (bijv. coral/zee), milieugerichte banen; link met toerisme en eilandnatuur.

Interpretatie

Deelnemers verwachten een arbeidsmarkt die tegelijk "basisberoepen" (zorg, veiligheid, bouw, toerisme) én "toekomstberoepen" (ICT/ AI, duurzaamheid/ energie) nodig heeft.

3.2.2 Hoe scholen beter kunnen voorbereiden op banen die nog niet bestaan

Er is brede overeenstemming: Deelnemers willen niet dat school de toekomst "voorspelt", maar dat school hen vaardigheden geeft om mee te bewegen met veranderingen in de toekomst.

Terugkerende voorstellen:

- Meer focus op *vaardigheden* i.p.v. alleen kennis: kritisch denken, samenwerken, probleemoplossing, flexibiliteit;
- Meer praktijk en projectmatig leren (real-life opdrachten, samenwerken met bedrijven);
- Meer stage / mini-stages (ook eerder en vaker, niet pas laat);
- Meer technologie-onderwijs: programmeertalen (Python), AI begrijpen en verantwoord gebruiken, digitale vaardigheden;
- Motivatie en droom-ondersteuning: jongeren stimuleren om hun talenten te volgen;
- Workshops, gastlessen en meeloopdagen: professionals naar scholen brengen; leerlingen laten ervaren hoe werk echt is.

Interpretatie

Scholen worden gezien als bruggenbouwers: minder "boek alleen", meer "leren door doen + toekomstskills".

3.2.3 Extra studies ≠ hoger salaris

De deelnemers schetsen een gemengd beeld, echter met een duidelijke rode draad in hun antwoorden:

- Deelnemers zeggen: Langer doorstuderen leidt niet tot een hoger salaris / meer diploma's betekent niet automatisch meer geld, vooral op een klein eiland met beperkte functies;
- Ervaring wordt vaak genoemd als minstens zo belangrijk als papier;
- Salaris hangt af van sector en vraag: in sommige vakgebieden (zorg/overheid) kan extra studie wél een rol spelen;
- Een young professional benoemt dat mensen die vroeg starten soms meer verdienen door ervaring, maar dat hoger niveau op termijn ook kan doorwerken in salaris;
- Ook genoemd: loon hangt soms meer van beleid/loonstructuur af (minimumloon/arbeidsvoorwaarden) dan van studie alleen.

Interpretatie

Deelnemers voelen spanning tussen "doorleren wordt gepusht" en "de beloning is niet zeker". Dit beïnvloedt motivatie en vertrouwen.

3.2.4 Rol van duurzaamheid in de toekomstige arbeidsmarkt

Duurzaamheid wordt bijna overal als belangrijk gezien, om drie redenen:

- Bonaire is afhankelijk van natuur & toerisme: natuur beschermen is economisch nodig;
- Groei en klimaatverandering: meer druk op energie, water, afval, kust;
- Nieuwe banen: groene energie (wind/zon), natuurbeheer, duurzaam toerisme.

Een minderheidsstem zegt: duurzaamheid is belangrijk, maar “niet iedereen van de nieuwe generatie vindt het even belangrijk” — dit wijst op een motivatiekloof die onderwijs kan helpen overbruggen.

3.2.5 Bijdrage aan nieuwe sectoren (tech, creatief, etc.)

De deelnemers zien zichzelf vooral als:

- Brengers van ideeën (frisse blik, creativiteit);
- Digitale aanjagers (online skills, technologie inzetten);
- Project-deelnemers / starters (kleine bedrijven starten, meewerken aan projecten);
- Experimenteerders (nieuwe technologie proberen, nieuwe concepten uitwerken).

Interpretatie

Deelnemers willen wel bijdragen, maar impliciet houdt dit in dat kansen, begeleiding en platforms daarvoor nodig zijn.

3.2.6 Droombaan op Bonaire of toch naar het buitenland?

- Deelnemers denken dat je voor veel “specialistische” beroepen naar het buitenland moet (medisch specialist, rechten, ruimtevaart, biotechnologie, etc.).
- Tegelijk zeggen sommige deelnemers: je kunt terugkomen en dan iets opbouwen op Bonaire.
- Beperkingen die deelnemers noemen: klein eiland, weinig opleidingen, weinig functies, beperkte middelen.
- Young professionals nuanceren: het hangt af van je droombaan én hoe je de kansen op het eiland zelf creëert.

Interpretatie

De arbeidsmarkt wordt gezien als kansrijk voor sommige paden, maar beperkt voor hooggespecialiseerde routes.

3.2.7 Zekerheid of passie in een baan

Aan de deelnemers is gevraagd of ze een baan met zekerheid of een baan waarin je je passie volgt belangrijker vinden. De antwoorden vallen in drie groepen:

1. Passie eerst: je doet het beter en wordt gelukkiger.
2. Zekerheid eerst: vaste inkomen is nodig om je leven op te bouwen.
3. Balans: ideaal is passie mét stabiliteit; anders eerst zekerheid en passie daarnaast.

Interpretatie

Dit is geen "luiheid vs ambitie", maar realistische afwegingen over geld, geluk en kansen.

3.2.8 Onderbelichte beroepen in opleidingen

Daarnaast is er aan de deelnemers gevraagd welke beroepen meer aandacht moeten krijgen binnen de opleidingen die worden aangeboden op Bonaire. De volgende richtingen werden genoemd door de deelnemers:

- ICT/ technologie/engineering;
- Zorg (dokters, medische wereld, psychologie);
- Techniek/ bouw;
- Duurzaamheid/natuur/marine;
- Veiligheid (politie/brandweer);
- Ook genoemd: onderwijs, boekhouding, economie/business, creatieve sectoren.

3.2.9 Samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven

Aan de deelnemers is gevraagd hoe de samenwerking tussen bedrijven en scholen eruit zou moeten zien om jongeren beter voor te bereiden op een beroep. De meest genoemde ideeën:

- Meer stageplekken en eerder beginnen (snuffelstage/mini-stage - ook genoemd door Liseo Boneriano leerlingen);
- Projecten met echte bedrijven (marketing, website/design, opdrachten);
- Meeloopdagen en gastlessen;
- Leren en werken combineren (duale routes);
- Eerlijke feedback en realistische verwachtingen.

3.2.10 Aantrekkelijk werkgeverschap

De deelnemers gaven suggesties over hoe werkgevers aantrekkelijker kunnen worden voor jonge werknemers. De volgende punten werden genoemd:

- Wees respectvol en vriendelijk; behandel jongeren niet als "minder";
- Geef groeikansen (training, cursussen, duidelijke doorgroeipaden);
- Flexibiliteit (werktijden, school combineren, moderne aanpak);
- Eerlijkheid over het werk (pro's & con's, geen "mooier maken dan het is");
- Betere zichtbaarheid: social media, job fairs, naar scholen komen;
- Veilige werkplek & geen discriminatie op leeftijd;
- Sommige noemen ook: betere beloning, waardering, en een "junior" instapfunctie.

3. Resultaten

Thema 3: Ondernemerschap & zelfontwikkeling

Dit thema belicht hoe jongeren op Bonaire denken over ondernemerschap: of zij zichzelf als ondernemer zien, welke steun zij nodig hebben, welke problemen zij willen oplossen met een bedrijf, en hoe onderwijs en werk beter kunnen omgaan met fouten en groei.

3.3.1 Jongeren en ondernemerschap

De antwoorden van de deelnemers kunnen worden onderverdeeld in de volgende groepen:

Groep A: "Ja, ik wil ondernemer worden"

Deze groep deelnemers willen later voor zichzelf werken als ondernemer. Redenen hiervoor zijn:

- Vrijheid en onafhankelijkheid ("niet voor een baas werken");
- Ambitie (eigen merk/bedrijf, club, winkel, tech-business);
- Familievoorbeld (ouders met eigen bedrijf);
- Kansen zien in niche-markten op Bonaire (bijv. PC-onderdelen, kleding, entertainment).

Groep B: "Nee (nu nog niet), te veel werk/stress/onzeker"

Deze groep deelnemers wijst ondernemerschap af omdat:

- Het "te veel werk" of "te veel stress" is;
- Ze zich nog te jong voelen;
- Ze vastlopen in denken ("ik weet niet hoe");
- Ze bang zijn dat Bonaire te weinig steun/groeirimte biedt.

Groep C: "Misschien later / naast iets anders"

Er is ook een groep deelnemers die een middenpositie inneemt: wel interesse, maar pas later of als "side business".

Interpretatie

Ondernemerschap leeft sterk, maar het vertrouwen verschilt: motivatie is aanwezig, maar de drempels (kennis, geld, stress, steun) zijn groot.

3.3.2 Jongeren en startondersteuning

Er is gevraagd aan de deelnemers welke ondersteuning zij nodig hebben om een bedrijf te starten. De meest genoemde vormen van steun zijn:

Financieel

- Geld, leningen met lage rente, startkapitaal;
- Microkredieten, overheidssubsidies;
- Steun voor locatie/huur.

Kennis & begeleiding

- Uitleg "hoe start je een bedrijf?";
- Coaching/mentorschap;
- Lessen over administratie, belasting, vergunningen, personeel aannemen.

Regels & infrastructuur

- Snelle toegang tot vergunningen;
- Hulp bij regelgeving (bouw, septic/water-systemen, import);
- Tools/"startup kits".

School als startpunt

- Lessen over ondernemen;
- Begeleiding door docenten;
- Workshops en praktische stappenplannen.

Interpretatie

Ondernemerschap leeft sterk, maar het vertrouwen verschilt: motivatie is aanwezig, maar de drempels (kennis, geld, stress, steun) zijn groot.

3.3.3 Problemen oplossen met ondernemerschap

Er werden verschillende ideeën en oplossingen gegeven voor problemen die de deelnemers zien op Bonaire die ze graag zouden willen oplossen met een eigen bedrijf:

Wonen & infrastructuur

- Meer betaalbare woningen;
- Verlaten huizen opknappen;
- Wegen verbeteren.

Veiligheid & sociale problemen

- Mensen veiliger laten voelen (bijv. camera's);
- Armoede, werkloosheid, dakloosheid ondersteunen.

Consumentenbehoeften

- Betaalbare kleding;
- Toegang tot computeronderdelen (shipping te duur);
- Entertainment/activiteiten.

Interpretatie

Ondernemerschap wordt niet alleen gezien als geld verdienen, maar als manier om echte eilandproblemen praktisch aan te pakken.

3.3.4 Creatief en kritisch denken

Vrijwel alle deelnemers noemen creatief en kritisch denken als:

- (Heel) belangrijk om problemen op te lossen;
- Nodig om nieuwe ideeën te verzinnen en plannen te maken
- Essentieel om jezelf staande te houden in een veranderende wereld

Een kleine minderheid van de deelnemers zegt: "niet zo belangrijk" (meestal gekoppeld aan onzekerheid of andere prioriteiten).

3.3.5 Geld verdienen vs bijdragen aan de gemeenschap

De antwoorden van de deelnemers wijzen op een balans tussen “geld verdienen” en “bijdragen aan de gemeenschap”:

- Sommigen zeggen: eerst financiële stabiliteit, dan kan je helpen;
- Anderen kiezen duidelijk voor “bijdragen aan de gemeenschap”;
- Een deel vindt beide even belangrijk.

Interpretatie

Deelnemers denken realistisch: helpen willen ze wel, maar ze willen ook zekerheid.

3.3.6 Ondernemerschap stimuleren in het onderwijs

Hoe kan onderwijs ondernemerschap meer stimuleren bij jongeren? De deelnemers willen in het onderwijs:

- Meer uitleg en begeleiding (praktisch stappenplan);
- Workshops, gastlessen en mentoring op het gebied van ondernemerschap;
- Leren over geld, belasting, administratie en vergunningen;
- Voorbeelden van lokale ondernemers;
- Ruimte om ideeën te testen (projecten/mini-bedrijven).

3.3.7 Ontwikkelen van vaardigheden

Om sterker te staan in de toekomst willen de deelnemers persoonlijke vaardigheden ontwikkelen zoals:

- Communicatie (duidelijker en directer spreken);
- Grenzen stellen / zelfvertrouwen;
- Public speaking;
- Plannen en organiseren;
- Professioneel omgaan met mensen (klanten/collega's).

3.3.8 Fouten & falen

Fouten en falen horen bij het leven of het nou binnen school of werk is. Deelnemers geven aan dat fouten en falen op de volgende manier behandeld zou moeten worden:

- Geef constructieve feedback;
- Corrigeer iemand privé, niet voor de hele groep;
- Focus op oplossing en groei (“faalangst weghalen”);
- Fouten zijn menselijk en onderdeel van leren.

3.3.9 €10.000

In een hypothetisch geval waarin deelnemers €10.000 ontvangen om een onderneming te starten, zouden zij volgens eigen zeggen de volgende stappen nemen:

- Investeren in landbouw/zelfvoorziening (minder afhankelijk van import);
- Investeren in materiaal (camera's, tools) om content/bedrijf te starten;
- Starten van kleine onderneming (beauty, kleding, tech).

Interpretatie

Als de drempel "startkapitaal" wegvalt, hebben deelnemers direct uitvoerbare plannen.

3. Resultaten

Thema 4: Samenleving, cultuur & identiteit

Over de hele lijn komt naar voren dat de deelnemers onderwijs zien als méér dan het volgen van schoolvakken: het moet ook helpen om de Bonaireaanse identiteit te versterken en een plek in de samenleving te vinden. Deelnemers uit het voortgezet onderwijs (vmbo) geven expliciet aan dat scholen meer aandacht zouden moeten besteden aan de lokale cultuur, geschiedenis, tradities, muziek en kunst.

3.4.1 Meertalig onderwijsstelsel

Deelnemers willen dat taalonderwijs realistischer en behulpzamer is: ze noemen behoefte aan een meertalig onderwijsstelsel met een duidelijke rol per taal. Deelnemers uit het voortgezet onderwijs (vmbo) maken dit heel concreet en geven aan: Papiamentu als basis voor begrip, Nederlands voor formeel onderwijs, Engels voor internationale wereld, en Spaans voor communicatie in de regio—met lessen die interactief en aangepast zijn aan elk niveau. Tot slot vragen deelnemers uit het voortgezet onderwijs (vmbo) om meer aandacht voor sociale en persoonlijke thema's zoals (cyber)bullying, groepsdruk, mentale gezondheid/welzijn, gezonde relaties, digitale veiligheid, en identiteit/toekomst. Structureel aandacht geven aan deze punten heeft direct invloed op zijn of haar welzijn, motivatie en identiteit.

3.4.2 Focus per leeftijdsgroep

Deelnemers met de leeftijd tussen **de 14 en 16 jaar** willen de nadruk binnen het onderwijs op:

- School leuker/ meer activiteiten, praktischer en minder theorie (impliciet gekoppeld aan motivatie en verbinding met het eiland);
- Taalhulp en betere communicatie voor leerlingen die (nog) worstelen met Nederlands;
- Veiligheid en sociaal klimaat (bullying, groepsdruk, mentaal welzijn);
- "wordt er wel naar ons geluisterd?" en het gevoel dat er weinig verandert.

Deelnemers met de leeftijd tussen **de 17 en 23 jaar** leggen binnen het onderwijs vaker de link tussen:

- Taal en kansen op werk (meertaligheid als voordeel; Nederlands/Engels als "moeten" in werk/opleiding);
- Cultuur & identiteit als iets dat beschermd moet worden, zeker bij meer internationale invloeden.

Tot slot praten de doelgroep "**young professionals**" die **24 jaar of ouder** zijn vaker op strategisch niveau over de volgende onderwerpen:

- Hoe onderwijs jongeren kan helpen trots te blijven en ook terug te komen na studie (beeldvorming/campagnes/rolmodellen);
- Succes wordt vaker breder gedefinieerd: niet alleen geld, maar ook gezondheid/geluk, balans werk-familie, iets bijdragen;
- De maatschappelijke waarde van cultuur/taal (identiteit én arbeidsmarkt) en de noodzaak tot bruggen tussen deze groepen.

3. Resultaten

Thema 5: Persoonlijke toekomst & dromen

Thema 5 onderzoekt hoe de deelnemers hun toekomst zien: waar ze zichzelf over 10 jaar zien, welke obstakels ze verwachten, welke dromen ze willen waarmaken, en hoe onderwijs, werk en persoonlijke groei daarbij kunnen helpen. In de antwoorden komt een sterk beeld naar voren van ambitie, maar ook onzekerheid over kansen op Bonaire, motivatie en de juiste route.

3.5.1 Toekomstvisie

Deelnemers werd gevraagd waar ze zichzelf zien over 10 jaar en hoe onderwijs hieraan kan bijdragen. Deelnemers noemen een brede mix van toekomstbeelden:

- Carrières en doelen: Militair/justitie (rechercheur, criminoloog), zorg (GGZ), hotelmanager, makelaar, webdesigner/freelancer, social media & event manager, content creator, beauty-salon, baseball, ondernemer/bedrijf opbouwen.
- Levensdoelen: Gezond en gelukkig zijn, financieel stabiel, eigen huis, gezin/kinderen, "trots maken" van familie, rust en veiligheid.

Onderwijs wordt door de verschillende deelnemers gezien als een:

- Bron van kennis, diploma's en basisvaardigheden (communicatie, plannen, economie)
- Route naar werk (maar niet altijd praktisch genoeg)
- Soms ook als onvoldoende passend bij specifieke dromen (bijv. sport/carrière buiten school).

Interpretatie

Deelnemers willen dat onderwijs hen niet alleen "laat slagen", maar ook concreet helpt richting hun pad naar de toekomst (keuzes, praktijkervaring, realistische voorbereiding).

3.5.2 Obstakels in carrièrepad

Deelnemers noemen drie soorten obstakels die mogelijk zouden kunnen voorkomen in hun carrièrepad:

1. Persoonlijke obstakels

- Motivatieverlies en luiheid;
- Stress, moeilijke keuzes, onzekerheid;
- (zelf)twijfel, te streng zijn voor jezelf, faalangst;
- Moeite met aanpassen aan nieuwe mensen/werkomgeving.

2. Systeem/ omgeving

- Beperkte mogelijkheden op Bonaire (opleiding/banen);
- Concurrentie op arbeidsmarkt;
- Hoge werkdruk (zeker in sectoren zoals justitie/zorg);
- Drempels zoals kosten van wonen/huizen (genoemd door young professionals).

3. Sociale obstakels

- Mensen die niet in je dromen geloven;
- Kleine gemeenschap waar "iedereen alles weet" (druk/roddel/zichtbaarheid).

3.5.3 Voorbereiding op toekomstige uitdagingen

Deelnemers geven aan dat onderwijs hen kan voorbereiden op uitdagingen door vooral

- Meer praktijk: stages, trainingen, echte opdrachten, werkplekbezoeken/tours, oefenen met situaties uit het werkveld;
- Meer loopbaanbegeleiding: helpen kiezen, duidelijke paden, wat past bij jou;
- "Life skills" & mentale skills: plannen, discipline, doorzettingsvermogen, samenwerken, omgaan met stress;
- Realistische voorbereiding: hoe ga je om met concurrentie, lastige klanten, professionele houding;
- Ruimte voor persoonlijke ontwikkeling: "wie ben ik, wat wil ik?" naast alleen "een goede baan".

3.5.4 Realiseren van dromen

Dromen zijn vaak groot en persoonlijk. Deelnemers werd gevraagd welke dromen ze hebben die ze ongeacht wat anderen denken, willen realiseren:

- Succesvol worden/financieel vrij ("rijk worden", grote villa);
- Eigen bedrijf (lokaal of internationaal);
- Professioneel sporter worden;
- Content creator/"pageant"/"fashion";
- Betekenisvolle bijdrage aan samenleving (criminaliteit verminderen, jongeren helpen).

Interpretatie

Er is zowel "persoonlijk succes" als "impact voor Bonaire"; veel jongeren willen trots kunnen zijn op zichzelf en iets opbouwen.

3.5.5 Flexibiliteit in carrière

De deelnemers geven de voorkeur aan flexibiliteit in hun toekomstige carrière door:

- Meerdere kansen verkennen ("*explore different paths*")
- Switchen of combineren (webdesign + schoonheidssalon; makelaar + andere vastgoedkansen)
- Ondernemerschap: flexibel bijsturen als een plan niet werkt

Interpretatie

Flexibiliteit wordt gezien als bescherming tegen onzekerheid en als manier om kansen te vergroten.

3.5.6 Terugkeren naar bonaire

De deelnemers is gevraagd als ze de kans hadden om overal ter wereld te studeren of werken, terug te keren naar Bonaire. De verschillende motivaties hiervoor geeft een gemengd beeld, maar met duidelijke redenen:

Waarom wel terugkomen naar Bonaire:

- Familie en "thuisgevoel"
- Het eiland helpen met kennis/ervaring ("iets teruggeven")
- Trots op cultuur en identiteit
- Bonaire beter maken voor jongeren (meer kansen)

Waarom niet terugkeren naar Bonaire (of alleen op vakantie):

- Meer mogelijkheden in andere landen;
- Meer opleidingen/banen buiten Bonaire;
- Hoger salaris of grotere sport/beroep kansen elders.

Interpretatie

Deelnemers willen wél terug naar Bonaire, maar alleen als er echte kansen of loopbaanpaden zijn.

3.5.7 Werk, gemeenschap en persoonlijke groei

Deelnemers geven tijdens de interviews aan dat werk een plek is die:

- Hen uitdaagt en laat groeien;
- Financiële stabiliteit geeft;
- Ook iets goeds doet voor anderen (kinderen helpen, mensen ondersteunen, community beter maken).

Persoonlijke groei wordt door de deelnemers extreem vaak genoemd als belangrijk. Voorbeelden hiervan zijn:

- Volwassen worden, emoties beheersen, discipline opbouwen;
- Leren buiten school om (sociale relaties, balans, zelfvertrouwen);
- Mentale gezondheid beschermen ("werk mag niet toxisch worden").

3.5.8 Boodschap aan je toekomstige zelf

Tot slot is er gevraagd aan de deelnemers wat ze zouden willen zeggen tegen hun toekomstige zelf over keuzes en kansen. Veel antwoorden lijken op elkaar in toon:

- *“Geloof in jezelf, pak kansen, wees niet bang.”*
- *“Laat anderen je niet sturen.”*
- *“Neem risico’s, je hoeft niet perfect te zijn.”*
- *“Blijf groeien.”*

“Betere toekomst” betekent voor de deelnemers meestal:

- Persoonlijk: geluk, rust, gezondheid, stabiliteit, eigen familie/huis;
- Bonaire: meer kansen voor jongeren, betere economie, veiligheid, gelijkheid, digitalisering/modernisering, open houding voor terugkerende jongeren.

4. Conclusie

Uit de interviews komt een duidelijke boodschap naar voren: de verschillende doelgroepen leerlingen en studenten op Bonaire willen onderwijs dat hen daadwerkelijk voorbereidt op het leven na school. Zij vragen om een onderwijsomgeving die praktischer is ingericht, beter aansluit op de realiteit van werk en samenleving, en waarin moderne vaardigheden – zoals digitale vaardigheden en het verantwoord gebruik van technologie en AI – een belangrijke plaats krijgen.

Daarnaast vinden de deelnemers in dit onderzoek het belangrijk dat onderwijs aandacht heeft voor persoonlijke ontwikkeling, mentale gezondheid en het ontdekken van individuele talenten. Deelnemers geven ook aan dat zij graag serieus genomen willen worden in gesprekken over onderwijs en beleid, en dat zij behoefte hebben aan meer kansen op het eiland, zoals diverse opleidingsmogelijkheden, stageplaatsen en doorgroeimogelijkheden op de arbeidsmarkt.

Tegelijkertijd benadrukken zij dat ontwikkeling en vooruitgang niet ten koste mogen gaan van de identiteit van Bonaire. De lokale taal, Papiamentu, evenals de cultuur, geschiedenis en natuur van het eiland, worden gezien als essentiële onderdelen van hun identiteit en zouden zichtbaar en gewaardeerd moeten blijven binnen zowel het onderwijs als de bredere samenleving.

Voor deelnemers betekent een sterke toekomst voor Bonaire daarom een balans tussen vooruitgang, kansen en het behoud van wat het eiland uniek maakt.

5. Aanbevelingen

De volgende aanbevelingen zijn gebaseerd op inzichten en perspectieven die deelnemers tijdens het onderzoek hebben gedeeld.

- Maak onderwijs praktischer en menselijker. Minder alleen boeken/toetsen, meer doen: stages, projecten, oefenen in het echte leven, en ruimte voor creativiteit en mentale gezondheid.
- Neem jongeren serieus en geef ze echte inspraak. Veel jongeren willen meepraten, maar hebben het gevoel dat er weinig gebeurt met hun feedback.
- Bereid ze voor op de toekomst van werk. Ze verwachten groei in zorg, techniek/ICT, veiligheid en duurzaamheid, en willen dat school beter helpt met skills die direct bruikbaar zijn (digitale skills/AI, communicatie, life skills, ondernemerschap).
- Bescherm én moderniseer Bonaire tegelijk. Jongeren willen vooruitgang en internationale kansen, maar niet ten koste van identiteit, taal (Papiamentu) en natuur.
- Geef perspectief: kansen op het eiland. Veel jongeren willen terugkomen/blijven, maar noemen als voorwaarden: meer opleidingen, betere begeleiding, eerlijkere kansen op werk, betaalbare woningen en een sterker toekomstpad.

6. Citaten

School / Onderwijs (Thema 1)

- *"Minder toetsen, meer praktijk en leerlingen meer laten meebeslissen."*
- *"ChatGPT niet verbieden maar leren hoe studenten het kunnen gebruiken."*
- *"Menos teoria i mas práktiko."*
- *"Duna nos mas opshon di studiekeuze i oportunidad pa un futuro mas miho."*
- *"Education should prepare us not only academically, but also practically and personally for life after school."*

2) Werk & Banen (Thema 2)

- *"Niet iedereen kan zijn droombaan op Bonaire vinden omdat Bonaire de faciliteiten niet heeft voor specifieke banen."*
- *"Stagiair/leren in de praktijk helpt... je leert door te doen."*
- *"Werkgevers moeten meer flexibel zijn en jongeren laten groeien."*
- *"I want a job where I can grow, not just earn money."*

3) Ondernemen (Thema 3)

- *"Yes, because I would like to own a business one day."*
- *"Mentorship, financial resources... en hulp met hoe je start."*
- *"Si, no quiero trabajar para nadie."*
- *"I would like to start my own business, but I don't know where to begin."*

4) Cultuur, samenleving & Identiteit (Thema 4)

- *"Very important... local language (Papiamentu) en voor future generations."*
- *"Ik denk... er is al een onbalans door internationale invloed."*
- *"Skol por integrá nos kultura den e lesnan... siña historia lokal, tradishon, musica i arte di Boneiru."*

5) Persoonlijke Toekomst & Dromen (Thema 5)

- *"Blijf in jezelf geloven en grijp elke kans... dat is hoe je groeit."*
- *"Flexibiliteit is belangrijk... ik wil meerdere kansen verkennen."*
- *"'Éksitoso'... no ta nifiká solamente hopi sèn... balansa... i yudando esnan den mi komunidat."*
- *"Keda kere ku tur kos ku bu ke bu por pero bu mester traha duru."*
- *"Success for me means stability and being happy."*

ROA

Together, we make it work!

Contact
+599 717-5450
office@roacn.com